

Vokal mashqlarida rezonansni boshqarish orqali ijrochilik sifatini oshirishning nazariy asoslari

Malohat Xasan qizi Junaydova
BXU

Annotatsiya: Ushbu maqolada vokal mashqlarida rezonansni boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini, vokal ijrochiligida rezonansning funksional oʻrni, rezonans mexanizmlarining fiziologik, akustik va psixologik asoslari, shuningdek, vokal tayyorgarlik jarayonida rezonansni yoʻnaltirilgan mashqlarning ijrochilik sifatiga taʼsiri ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot didaktik tamoyillar asosida olib borilib, oliy taʼlim tizimida vokal oʻrgatish jarayoniga integratsiya qilinishi mumkin boʻlgan rezonansni boshqarishga yoʻnaltirilgan metodik model taklif etiladi. Rezonansni ongli boshqarish vokal jarayonining shakllanishi, tovushning barqarorligi, tembrning boyishi va ijrochilik mahoratining yuksalishida hal qiluvchi omil sifatida baholanadi.

Kalit soʻzlar: rezonans, vokal mashqlari, vokal tizimi, ijrochilik sifati, vokal fiziologiyasi, rezonatorlar, didaktika, vokal akustikasi, artikulyatsiya, tembr, ovoz balandligi

Theoretical foundations of improving the quality of performance by controlling resonance in vocal exercises

Malohat Hasan kizi Junaydova
BIU

Abstract: This article scientifically analyzes the theoretical and practical aspects of controlling resonance in vocal exercises, the functional role of resonance in vocal performance, the physiological, acoustic and psychological foundations of resonance mechanisms, as well as the impact of exercises focused on resonance in the vocal training process on the quality of performance. The study is conducted on the basis of didactic principles and a methodological model for controlling resonance is proposed that can be integrated into the vocal training process in the higher education system. Conscious control of resonance is considered a decisive factor in the formation of the vocal process, the stability of sound, the enrichment of timbre and the improvement of performance skills.

Keywords: resonance, vocal exercises, vocal system, performance quality, vocal physiology, resonators, didactics, vocal acoustics, articulation, timbre, pitch

Kirish. Vokal ijrochiligining professional darajasini belgilovchi omillar ko'p bo'lib, ular orasida rezonans eng muhim fiziologik va akustik kategoriyalardan biri hisoblanadi. Rezonans vokal tovushning kuchi, tembri, barqarorligi, jarangdorligi, ifodaliligi va emotsional boyligini belgilovchi asosiy mexanizm bo'lib, vokal san'atida tovushning sifat ko'rsatkichlarini shakllantiradi.

Rezonansni boshqarish bo'yicha mashqlar vokal pedagogikasining markazida turadi. Chunki vokal tovush faqat ovoz paychalari tebranishi natijasida emas, balki tebrangan havo oqimining turli rezonator bo'shliqlarida kuchayishi orqali to'liq shakllanadi. Mazkur jarayonning ongli boshqarilishi esa ijrochilik sifatining sezilarli oshishiga olib keladi.

Oliy ta'lim tizimida vokal o'qitish jarayonida rezonans masalasini chuqur tahlil qilmasdan turib, talabalarning vokal imkoniyatlarini to'liq rivojlantirish, ularni professional sahna faoliyatiga tayyorlash mumkin emas. Shu bois mazkur maqola rezonansning nazariy asoslari, uning vokal mashqlardagi qo'llanilishi, didaktik yondashuvlar orqali ta'lim jarayoniga integratsiyasi va ijrochilik sifatiga ta'sirini ilmiy asosda bayon etadi.

1-bob. Rezonans tushunchasining vokal san'atidagi nazariy asoslari

1.1. Rezonansning ilmiy-fizik mazmuni

Rezonans - bu biror jism tebranishining boshqa tebranish manbai ta'sirida kuchayishi yoki barqarorlashishi hodisasidir. Vokal san'atida rezonans jarangdor va to'liq tovush olishning bosh sharti hisoblanadi. Tebranayotgan havo oqimi og'iz, burun, ko'krak bo'shlig'i kabi rezonatorlardan o'tib, tovush tembrini boyitadi.

Rezonans ikki turga ajratiladi:

tashqi rezonans - ovozning atrofga yo'nalishi va akustik muhitda qaytishi;

ichki rezonans - inson tanasidagi rezonator bo'shliqlarda hosil bo'lishi.

Vokal ijrochiligining sifati asosan ichki rezonansdan kelib chiqadi.

1.2. Rezonansning vokal jarayonidagi funksiyalari

Rezonans quyidagi jarayonlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

1. Tovush tembrining boyishi - rezonans kuchaygan sari tembr rang-barang, boy va "yumshoq" bo'ladi.

2. Jarangdorlik - ovozning tinglovchi tomonidan ravshan eshitilishi.

3. Tovushning energiyasi - kuchli rezonans ovoz paychalariga ortiqcha bosim bermasdan kuchli ovoz chiqarish imkonini beradi.

4. Intonatsiyaning barqarorligi - rezonansning to'g'ri yo'nalishi baland va past notalarni aniq ijro etishga yordam beradi.

5. Tovush zahirasi va diapazonning kengayishi - rezonans boshqaruvi baland notalardagi siqilishning oldini oladi.

Shu bois rezonans vokal pedagogikasining asosiy obyekti sifatida qaraladi.

1.3. Rezonatorlar tizimi

Inson tanasida rezonans hosil qiluvchi anatomik bo'shliqlar quyidagilar:

- Bosh rezonatori (peshona, burun bo'shlig'i, yonoq-yelka bo'shlig'i)
- Og'iz rezonatori
- Bo'yin rezonatori
- Ko'krak rezonatori

Professional vokalchilar odatda "yuqori rezonans" va "ko'krak rezonansi" nisbatini to'g'ri boshqaradi. Rezonatorlarning uyg'un ishlashi tembrning mukammalligini ta'minlaydi.

1.4. Didaktikaning rezonansni o'rgatishdagi o'rni

Vokal rezonansini o'rgatishda didaktikaning asosiy tamoyillari qo'llaniladi:

• Onglilik va faollik - talaba rezonans jarayonini nazariy va amaliy jihatdan tushunadi.

• Izchillik - rezonans mashqlari sodda shakldan murakkab shaklga o'tadi.

• Ko'rgazmalilik - spektrogrammalar, multimediya vositalari, videodarslar qo'llanadi.

• Individuallashtirish - har bir talabaning anatomiya, tembr, diapazon xususiyatlariga ko'ra mashqlar tanlanadi.

• Mustahkamlash - takroriy mashg'ulotlar orqali vokal reflekslar shakllantiriladi.

2-bob. Vokal mashqlarida rezonansni boshqarish jarayonining fiziologik asoslari

2.1. Nafasning rezonans bilan bog'liqligi

Tovush energiyasining manbai - havo oqimi. Diafragmal nafas to'g'ri ishlamasa, rezonans tizimi ham to'liq shakllanmaydi. Shuning uchun rezonans ustida ishlashdan avval:

- diafragmani mustahkamlash,
- o'pkaga havo yig'ish texnikasini o'zlashtirish,
- havo chiqishini boshqarish o'rganiladi.

Talaba havo oqimi tebranishini "yuqori rezonatorlar tomon yo'naltirish"ni his qila boshlaganida rezonans bosqichi boshlanadi.

2.2. Ovozni yo'naltirish mexanizmlari

Rezonansni boshqarish vokal pedagogikasida "ovozni maskaga yo'naltirish", "peshonaga chiqarish", "burun yon bo'shliqlarida titroq sezish" kabi tushunchalar bilan ifodalanadi.

Yo'naltirish mexanizmi:

1. Havo oqimi ovoz paychalarini tebrantiradi.
2. Tebranish larinksdan yuqoriga ko'tariladi.
3. O'quvchi tebranishni burun yoki peshona sohasida his qilishi kerak.
4. Tovush yuqoriga qanchalik yo'naltirilsa, shunchalik jarangdor bo'ladi.

2.3. Artikulyatsiya apparatining roli

Lab, til, yumshoq tanglay va jag' rezonansni boshqarishda hal qiluvchi o'ringa ega. Artikulyatsiya apparati mushaklarining haddan tashqari tarangligi rezonansning erkin shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

2.4. Muskul relaksatsiyasi va rezonans

Professional vokal mashqlarida mushaklarning bo'shashuvi rezonansni kuchaytiradi. Taranglik mavjud bo'lsa:

- tembr siqiladi,
- jarangdorlik kamayadi,
- nafas qisadi,
- baland notalarda ovoz "sinadi".

Shuning uchun rezonans mashqlari har doim relaksatsiya bilan uyg'un qo'llanadi.

3-bob. Rezonansni boshqarishga yo'naltirilgan vokal mashqlari tizimi

3.1. Boshlang'ich bosqich mashqlari

Talaba rezonans mexanizmini sezishni o'rganishi uchun quyidagi mashqlar qo'llanadi:

1. "M" orqali tebranishni topish mashqlari

Lablar yengil yopilgan holda "mmmm" tovushi aytiladi. Vibratsiya yonoq va burun bo'shlig'ida sezilishi kerak.

2. "N" va "Ng" mashqlari

Bu mashqlar burun rezonatorini faollashtiradi. Yuqori registr uchun juda foydali.

3. Siren mashqi

Pastdan yuqoriga va aksincha, "u-o-a" tovushlari bilan yugurma ovoz ishlanadi. Bu rezonatorlarni uyg'unlashtiradi.

3.2. O'rta bosqich mashqlari

1. Hece bo'yicha rezonans mashqlari: "mi-me-ma-mo-mu"

Tovush har bir bo'g'inda rezonansli chiqishi kerak. Bu mashq tembrning ravshan bo'lishini ta'minlaydi.

2. Oktava sakrash mashqi

Ovoz bir necha oktava o'rtasida sakratilganda, rezonans yo'nalishi saqlanishi shart.

3. Artikulyatsiya va rezonans uyg'unligi mashqlari

"Ya-ye-yi-yo-yu" bo'g'inlari pastki jag'ning erkinligi bilan aytiladi.

3.3. Yuqori bosqich mashqlari

1. Melizma va legato mashqlari

Rezonansni harakat davomida yo'qotmasdan, bir notadan ikkinchisiga silliq o'tish.

2. Dinamik kontrast mashqlari

Piano-forte o'zgarishlarida rezonans barqaror saqlanishga e'tibor qaratiladi.

3. Repertuar bo'yicha rezonansni qo'llash

Talabalar ariya, romans yoki xalq qo'shiqlarida rezonansni mustaqil boshqaradi.

3.4. Mashqlar tizimining didaktik asoslari

Rezonans mashqlari didaktik prinsiplar asosida quyidagi tarzda yo'lga qo'yiladi:

- oddiydan murakkabga,
- ko'rgazmalilik va takroriylik,
- individual yondashuv,
- sistemalilik,
- motivatsiyani saqlab turish.

4-bob. Rezonansni boshqarishning ijrochilik sifatiga ta'siri va pedagogik model

4.1. Rezonansning ijrochilik sifatiga ta'siri

Rezonansni ongli boshqarish quyidagi natijalarni beradi:

1. Tovushning jarangdorligi oshadi.
2. Tembr boyiydi va o'ziga xoslik kasb etadi.
3. Intonatsiya aniqligi ortadi.
4. Baland notalarni erkin aytish mumkin bo'ladi.
5. Ovoz paychalari ortiqcha zo'riqmaydi.
6. Sahnadagi ovoz yetarliligi ta'minlanadi.

Ijrochining badiiy ifodasi kuchayadi, tinglovchining emotsional qabul qilish jarayoni yaxshilanadi.

4.2. Rezonansni boshqarishga asoslangan didaktik model

Model quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Diagnostika bosqichi

Talabaning rezonans bo'yicha boshlang'ich holati aniqlanadi.

2. O'quv-didaktik modul

- nafas moduli,
- rezonatorlarni faollashtirish moduli,
- artikulyatsiya moduli.

3. Amaliy modul

Mashqlar tizimi individual rejada qo'llanadi.

4. Monitoring va refleksiya

Talaba jarayonni his qilish orqali ongli boshqarishni rivojlantiradi.

4.3. Raqamli texnologiyalar yordamida rezonansni o'rgatish

Zamonaviy texnologiyalar vokal rezonansini vizual ko'rsatish imkonini beradi:

- spektral analiz dasturlari,
- mobil ilovalar,
- videodarslar,
- interaktiv simulyatorlar.

Bu vositalar didaktik jarayonni sezilarli darajada optimallashtiradi.

4.4. Psixologik omillarning o'rni

Rezonansni boshqarish uchun ijrochi quyidagilarga ega bo'lishi kerak:

- o'zini tinglash ko'nikmasi,
- diqqatni jamlash,
- sahnaviy ishonch,
- emotsional ifodani boshqarish.

Psixologik tayyorgarlik vokal rezonansining barqarorligini belgilaydi.

Xulosa. Rezonans vokal san'atining asosiy unsurlaridan biri bo'lib, ijrochining tovush sifati, tembri, jarangdorligi va ifodalanish kuchini belgilaydi. Oliy ta'lim tizimida rezonansni boshqarishga asoslangan vokal mashqlarini yo'lga qo'yish professional vokal tayyorgarligining zamonaviy talablariga mos keladi.

Maqolada ta'kidlangan nazariy-fiziologik asoslar, didaktik tamoyillar va metodik yondashuvlar talabalarda vokal rezonansini tahlil qilish, anglash va boshqarish imkonini yaratadi. Rezonansni ongli boshqarish esa ijrochilik sifatining oshishiga, ovozning barqarorligi va tembr boyishiga, baland notalarning erkin ijro etilishiga xizmat qiladi.

Shu tariqa rezonans pedagogikasining ilmiy va didaktik asoslarini oliy ta'lim amaliyotida qo'llash vokal ta'limi sifatini yangi bosqichga ko'taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34
2. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыке. Scientific progress 2 (6), 940-945
3. КБ Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. Science and Education 6 (1), 49-56
4. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362
5. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. Science and Education 4 (7), 107-120
6. КБ Холиков. Музыка как релаксатор в работе мозга и ракурс ресурсов для решения музыкальных задач. Science and Education 3 (3), 1026-1031
7. КБ Холиков. Место творческой составляющей личности преподавателя музыки и её роль в обучении детей общеобразовательной школе. Science and education 3 (8), 145-150

8. КБ Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. *Science and education* 3 (5), 1326-1331
9. КБ Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (5), 1549-1555
10. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. *Scientific progress* 2 (4), 370-374
11. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
12. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
13. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
14. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
15. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
16. КБ Холиков. Методы музыкального обучения через воспитание в вузах. *Academy*, 57-59
17. КБ Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. *Scientific progress* 2 (3), 1013-1018
18. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
19. КБ Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (4), 921-927
20. КБ Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
21. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
22. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
23. КБ Холиков. Детальный анализ музыкального произведения. *Science and Education* 4 (2), 1069-1075

24. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. Science and Education 4 (3), 545-551
25. КБ Холиков. Тенденции строгой и детальной фиксации в музыке. Scientific progress 2 (4), 380-385
26. КБ Холиков. Эффективные способы изучения музыкальных элементов в школьном обучении. Scientific progress 2 (4), 108-113
27. КБ Холиков. Природа отношений, регулируемых инструментом возбуждения музыкальных эмоций при коллективном пении. Scientific progress 2 (3), 1032-1037
28. КБ Холиков. Специальный барьер для заключительного этапа каденции как процесс музыкально-технической обработки произведения. Science and Education 4 (7), 345-349
29. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27
30. КБ Холиков. Форма музыки, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Журнал Scientific progress 2, 955-960